

„Közel, s Távol”

II.

*Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely
éves konferenciájának előadásaiból*

2012

„Közel, s Távol” II.

*Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely
éves konferenciájának előadásaiból*

2012

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projektek az Európai Unió
támogatásával valósulnak meg.

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0030 „Önálló lépések a tudomány területén”

Eötvös Collegium

Budapest, 2012

Felélő kiadó: Dr. Horváth László, az ELTE Eötvös Collegium igazgatója

Szerkesztő: Takó Ferenc

Korrektúra: Doma Petra, Jámbor Aliz Laura, Kövi Franciska,

Sándor Angelika, Takó Ferenc

Copyright © Eötvös Collegium 2012

Minden jog fenntartva!

Nyomdai kivitel: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

Felélő vezető: Kovács Jánosné ügyvezető igazgató

ISBN: 978-963-89596-1-4

Ilkó Krisztina

Eskandély Máté

Egy középkori magyarországi remete Kínában?

Eljuthatott-e egy magyarországi remete a középkorban Kínába? Ez a kérdés volt kutatásom fő mozgatórugója amellet, hogy megpróbáljak fényt deríteni Boldog Eskandély Máté kalandos életének igencsak homályba burkolt történetére.

A témával eddig – minden érdekessége és kuriozitása dacára – még nem foglalkozott behatóbban a modern történettudomány, így jelen tanulmány egyben vállalkozás e hiány pótlására, noha biztos megállapítások és következtetések a korabeli forrásanyag hiányánál fogva valóban csak szigorú fenntartásokkal tehetők. Igen eltérő vélemények élnek a szakirodalomban arra nézve is, hogy Eskandély Máté melyik században élt, a probléma azonban szintén nem új keletű. Knausz Nándor katolikus pap és történész – akinek pályája átível a 19. századi magyar romantika orientalista törekvéseinek kibontakozásán – a remete életét a 11. századra teszi.¹ Márki Sándor is említi viszont *Magyar középkor* című munkájában Eskandély Mátét, „aki sikerrel térítgetett Kínában”, és a 14. század végére datálja.² Márki röviden még azt is megkockáztatja, hogy Julianus baráttal együtt Máté működése „a turistaság virágzását jelenti”³ a korban, forrását azonban nem nevezi meg. A kép napjainkra sem tisztult le, Puszkely Mária 1994-ben megjelent hagiográfiai gyűjteményében 11. vagy 14. századi remeteként emlékezik meg róla, Kiszely István 2001-es magyar őstörténetében pedig mártíriumának pontos évszámával is szolgál, amelyet 1399-ben állapít meg.⁴

¹ KNAUZ Nándor, *Magyar hittérítők*, Religio, 1857, idézi: PUSKELY Mária, „Virágos kert vala híres Pannónia...”: *Példaképek a magyar múltból X–XVII. század*, Ameko Kiadó, Budapest, 1994, 143; KISZELY István, *A magyar nép őstörténete*, Bp., Magyar Ház Kiadó, 2001.

² MÁRKI Sándor, *Magyar középkor*, Bp., „Élet” Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság, 1914, 258.

³ *Ua.*

⁴ PUSKELY, „Virágos kert...”, *i. m.*, 143–149; KISZELY István, *A magyar nép őstörténete*, Bp., Magyar Ház Kiadó, 2001.

Budáról Kínába

Legcélszerűbb, ha Eskandély Máté életét a legkorábbi fennmaradt, magyar kéz által papírra vetett forrás, Inchofer Menyhért (1584–1648) – a Galileivel szembeszegülő jezsuita szerzetes – 1644-ben, Rómában megjelent *Annales*e mentén tekintem végig.⁵ Eskandély itt az 1009. évben tűnik fel, származására nézve egyszerű budai polgárként,⁶ aki a megismert Evangélium világosságától ihletetten Jeruzsálembe indult zarándokútra. Ott végigjárta az Üdvözítő nyomait, majd miután „amore sanctitatus captus”, magába fogadta az életszentség szeretetét, Sion hegyén remetéskedett néhány éven keresztül, amely mindközül a leg-híresebb és a legszentebb a Bibliában említett hegyek között. A szöveg egészen pontosan *anakhoréta* életmódjáról beszél, amely a szerzetesi életforma legszigorúbb válfaját jelentette a korban. Istennel elelve azután új vágy éledt benne megismertetni az Igaz Istent és Jézus Krisztust a pogányokkal, hogy akik „hosszan vakoskodtak, a fényre vezethesse”. Indiába ment, ám erről semmi bővebbet nem tudunk meg, hanem azután rögtön kínai utazására tér rá. Általában véve is úgy tűnik, legendájában kínai hittérítő munkája a lényeges elem, India pedig csak úgy melleleg van jelen: gazdagítja csak az utazás kalandosságát, mintegy előképül szolgál az igazi színtér felvezetéséhez. Kínába a Sziámi Királyságon (*Sianis Regnum*) keresztül érkezett, nehéz, hosszú tengeri út után.⁷ Itt Isten királyságát kezdte el építeni, a pogány nép közül sokakat pedig elsődlegesen három dologgal térített meg: életszentségével, prédikációival és nagyszerű csodatételekkel. A siker nagyságát hangsúlyozza a szóhasználat is, amellyel burkoltan Kína zártságát ecseteli: *penetravit* (behatolt, beette magát) az országba, és olyannyira *radicem* (gyökeréig) hatolt a pogányok lelkébe Krisztus hite, hogy azután semmi babonáság ott, *penitus* (mélyen benn) ki nem vehette azt. Inchofer a számtalan csodatétel közül csupán azt emelte ki, hogy öt halottat feltámasztott, ám nem részletezi bővebben ezeket sem, rögtön rátér mártírhálálára. Vesztét is hallatlan népszerűségének köszönhetette ugyanis, mivel a boncok közül néhányan, akik

⁵ Melchior INCHOFER, *Annales Ecclesiastici Regni Hvmgariae*, Tomus Primus, Posenii, 1795², III. 364–367. Említi GOMBOS Albin is gyűjtésében: *Catalogus Fontium Historiae Hungariae*, Bp., MCMXXXVII (1937), I, 39.

⁶ Kérdéses, hogy amennyiben Eskandély Máté valóban a 11. században élt volna, úgy mit kell értenünk *Buda* elnevezés alatt, mivel a honfoglalás kori Budavár valójában egy óbudai erődítmény volt. A mai várhegyen IV. Béla (1235–1270) épített először várat, amelyet a körülötte fekvő településsel együtt Új-Budának kezdtek nevezni. Vö. VÉGH András, „Buda” = *Medium Regni*, *Középkori magyar királyi székhelyek*, Bp., Nap Kiadó, 2004², 165–166.

⁷ INCHOFER, *i. m.*, 365.

nem akarták elfogadni tanait és társainak megtérését, rárontottak és megölték. Feltehetően eddig tartott egy korábbi legendaszöveg, amelyet Inchofer beépített munkájába, mivel ezután Eskandély Máté kultuszának forrásaira hivatkozik.

Egyrészt – állítja – a helyi lakosok körében még most is nagy tiszteletnek örvendő, másrészt írnak róla Joannes Lucena és Petrus Jarricus is a maguk India történetében. Utóbbiak kapcsán egy újabb, sőt az eddigieknél jóval konkrétabb és talán fontosabb kultusztörténeti momentumot is megemlít, miszerint az ország belsejében egy keresztet pillantottak meg az ide vetődött portugál foglyok, amelyen a következő felirat állott „patria lingua”, tehát kínaiul: „Jesus Christus, Jesus Christus, Maria Virgo concept, Virgo peperit, Virgo permansit”⁸ A helyiek ezelőtt térdet hajtottak, és csókokkal illették, követve a foglyok tiszteletadását. A meglepő egymásra találás után a kínaiak egy kétszáz éves könyvet is mutattak a portugáloknak, amely Máté életéről és csodatetteiről szólt. A keresztet ugyanis a magyarországi remete állította, tisztelete így ekkor több mint két évszázada továbbélt a nép körében. Ugyanez a jelenet szerepel Joannes Lucena *Da Vida do Padre Francisco de Xavier* című, 1555-ben megjelent művében.⁹ A történet továbbá olvasható Fernão Mendes Pinto (1509 k. – 1583) Don Quijote-i kalandokban bővelkedő *memoir*jában is, a *Peregrinação*ban, amely jóval halála után, 1614-ben jelent meg először nyomtatásban.¹⁰ A Xavéri Szent Ferencet (1506–1552) – állítása szerint – személyesen ismerő portugál kalandor írása olyannyira bővelkedik képtelenségekben, hogy nem ok nélkül híresült el róla a nevével operáló, igen találó szójáték: *Fernão, mentes? Minto! (Fernão, hazudsz? Hazudok!)*.¹¹ A könyv datálása alapján Eskandély Máté története azonban egyértelműen átvétel egy korábbi műből, nagy valószínűséggel éppen Lucena írásából, a *Peregrinação* pedig nem „elsődleges forrás”, ahogyan azt Voigt Vilmos állítja a művelődéstörténeti lexikon számára írt szócikkében.¹² Figyelemre méltó azonban, hogy a Pinto-féle elbeszélésben a magyarországi misszionárius éppen 142 évvel ezelőtt érkezett Kínába, tehát a 14. századi datálás *terminus post quem*je már a 16. század közepére tehető, de középkori hagyomány is állhat mögötte. A kőkereszt Cohilouzá

⁸ *Ua. Jézus Krisztus, Jézus Krisztus, Szűz Mária foganta, Szűz szülte, Szűz maradt!*

⁹ JOANNES LUCENA, *Da Vida do Padre Francisco de Xavier*, Lisbon, Imprensa per Pedro Crasbeeck, 1600, 880.

¹⁰ FERNAO MENDES PINTO, *The Travels of Mendes Pinto*, szerk., ford. Rebecca D. CATZ, Chicago, University of Chicago Press, 1989, 190.

¹¹ KINGSLEY GARLAND JAYNE, *Vasco de Gama and His Successors 1460 to 1580*, Whitefish, Kessinger Publishing, 2004 (1910), 210.

¹² VOIGT VILMOS, *Theatrum Borghesianum = Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*, szerk. BARTÓK ISTVÁN, CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN, JANKOVICS JÓZSEF, SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA, rec.iti, Bp., 2011, LX, 253.

városában állott, amely egyszerűen „Mezei Virágot” jelent, és amelyet Máté halála után, megtorlásképpen Isten a földdel tett egyenlővé.

Eggerer András bécsújhelyi pálos szerzetes 1663-ban megjelent munkájában szintén helyet kap a Kínában járt magyarországi hittérítő története, és noha eltérő kifejezésekkel, de pontosan követi Inchofer *annales*ének szövegét.¹³ Eskandély Máté cselekedeteinek frappáns összefoglalóját nyújtja Hevenesi Gábor (1656–1715) is 1692-ben kiadott *Ungaricae Sanctitatis Indicia* című hagiográfiai gyűjteményében, amelynek magyar nyelvű változata tartalmazza a szent életéről fennmaradt első magyar nyelvű leírást.¹⁴ A könyv furcsa képet ad Eskandélyról, nem képletesen, hanem szó szerint értve: a mellékelt metszeten beállítás és tunikája inkább emlékeztet egy ókeresztény mártírra, mintsem középkori hittérítőre.¹⁵ Maga a textus szintén a már Melchior által leírt ismereteket nyújtja, rövidített formában, a műfajnak megfelelő tömör fogalmazásmóddal. Hevenesi szintén Lucenára (*Locena*) és Jarricusra hivatkozik, továbbá az *Annales Ord. S. Pauli primi Eremita* című műre, amely feltehetően egyik ismert példája lehetett az Eskandély Mátét mint pálos szerzetest bemutató könyveknek, akinek anakhoréta életmódja valóban közel állt a pálosok lelkiségéhez.¹⁶ Hevenesi mellett, hogy összefoglalt, szelektált is, kiemelt szerepet juttatott olyan, a barokk idején virágzó toposzoknak, mint a remete által propagált Mária-kultusz, amely vonás szintén nagyban erősíti kötődését hazájához. Inchofer hatásának elévülhetlenségét tanúsítja éppen egy évszázaddal később, 1744-ben, Pozsonyban megjelentetett, magyar szenteket felsorakoztató *Acta Sanctorum*, amely egy az egyben az ő vitáját veszi át.¹⁷ Pray György (1723–1801), a neves jezsuita történétíró 1763-as *annales*e szintén az ő művét idézi (Lucenáé mellett) és Máté kínai misszióját

¹³ Andreas EGGERER, *Fragmen panis corvi Protoeremitici...*, Wien, 1663.

¹⁴ [Gabriel Hevenesi], *Ungaricae Sanctitatis Indicia. Sive brevis quinquaginta Sanctorum & Beatorum memoria Iconibus expressa, qui vel a Sede Apostolica, vel ab immortalibus temporis communi populi consensu, vel Scriptorum probatorum autoritate. A Divi Stephani Primi Regis tempore, in Ungaria viventes in Divorum census venerunt. Quibus accessit Appendix, in qua ordine Alphabetico plusquam ducenti alij Sancti & Beati in Ungariam vel nativitate, vel commoratione spectantes recensentur...*, Tyrnaviae, 1692, 99–100; [HEVENESI Gábor], *Régi Magyar Szentség, avagy Magyar-ország boldog emlékeztető ötven Szenteinek és Bóldoginak le-képzett élete, kik Sz. István Király idejében Magyar Országban vóltanak...*, Nyomtatott Hörman János által, Nagy–Szombatban, 1698, 221–224.

¹⁵ A metszeteket Johann Sigmund Schott és Johann Jacob Hoffmann bécsi rézmetszők készítették.

¹⁶ HEVENESI, *Ungaricae Sanctitatis Indicia...*, i. m., 100.

¹⁷ *Acta SS. Andrae eremitaе, et Benedicti martyris, auctore Mauro Quinque-Ecclesiensi episcopo, Acta Sanctorum Ungariae ex Joannis BOLLANDI, Aliisque Scriptoribus excerpta, & Prologomenis, ac Notis illustrata, Semestre Secundum, Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, 1744, 75–77.*

az 1009. év tárgyalásához illeszti be.¹⁸ Mint írja, Eskandély Máté behatolt Kína azon részébe, amely a Tangután Királysággal végződik keleten (*quae Tangutano regno ad occidentem finitima est*).¹⁹ Pray György tehát a Himalája közelébe helyezi hittérítői úti célját, mivel – ahogyan az már Marco Polo (1254 k. – 1324) leírása alapján is tudható – tangutánnak a kínaiak a Kokonor vidékén élő, tibeti anyanyelvű embereket nevezték.²⁰ Szentiványi Márton (1633–1705), a mára elfeledett jezsuita polihisztor 1691-ben megjelent tudományos írásait egybegyűjtő művében éppen csak megemlíti a remetét: „B. Matthaeus Escandeli, Civis Budensis, in Sinis Apostolus & Martyr. Anno 1009”²¹ Wallaszky Pál 1808-as munkájában szintén csupán felsorolásban jelenik meg Máté, a 11. századi magyarországi kereszténység más terjesztői között.²²

Nem dönthető el egyértelműen, hogy csupán nem maradt-e fenn, vagy nem is volt hiteles középkori magyarországi forrás Eskandély Mátéről, ám az általunk vizsgált kora újkori külföldi források mindenképpen a portugál foglyok elbeszélésére fektetik a hangsúlyt, ebből indulnak ki mindannak tekintetében, amely a boldog remetéről tudható. A hagyományozódás során néha egészen elképesztő félreértések is gyökeret eresztettek, amelyek azután szívósan, akár évszázadokra beették magukat a köztudatba. Ilyen Czvittinger Dávid (1675–1743) esete is, aki – a maga idejében igen közismert – *Specimen Hungariae literatae* (1711) című irodalomtörténeti munkájában azt állította Mátéről, hogy nemcsak remete, hanem író is volt.²³ Forrásának Kirchner Athanáz (1601–1680) német jezsuita Kína történeti művét (*Descriptio Chinae*) nevezi meg, és valószínűleg ugyanazt a szöveghelyet értette félre, amely még kortársa, Melchior Inchofer *annales*ében is szerepel,²⁴ és a már említett kétszáz éves könyvről szól, amelyben valójában a remete csodás tettei olvashatók

¹⁸ PRAY György, *Annales Regum Hungariae ab Anno Christi CMXCVII ad Annum MDLXIV*, Vindobonae, Typis Georgii Ludovici Schulzii, MDCCLXIII (1763), I, 23.

¹⁹ *Ua*.

²⁰ MARCO POLO, *The Travels of Marco Polo*, szerk. Henri CORDIER, ford. Henry YULE, Toronto, Courier Dover Publications, 1993, I, 206.

²¹ MARTINUS SZENTIVÁNYI, *Curiosiora et Selectiora Variarum Scientiarum Miscellanea*, Decadis Secundae, Tyrnaviae, Typis Academicis, per Ioan. Adamum Friedl., MDCLXXXI (1691), I, 114. Boldog Eskandély Máté, budai polgár, Kínában apostol és mártír. Az 1009. évben.

²² PAULLUS WALLASZKY, *Conspectus reipublicae Litterariae in Hungaria*, Budae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1808, 66.

²³ Bővebben BÉKESI Emil, *Magyar írók az Árpádházi királyok korában*, Katholikus Szemle, 1896/10, 741.

²⁴ INCHOFER, *i. m.*, 366. *Inter alia porro, dum jucunde confabularentur, de fidei sibi traditae initiis memorantes, librum protulere, patrio typo exeratum, (ducentorum annorum vetustatem superabat) in quo luculente ea, quae paulo supra de Matthæo Escandeli recensimus, aeternitati consecrata legebantur.*

– nem pedig amelyet a remete maga írt egyfajta „önéletrírásként”, ahogyan azt Czvittinger is tévesen hitte.

Peregrinatio religiosa

Máté a Szentföldön tett utazása során válik zarándokból hittérítővé. Legendája eleinte egy hagyományos *peregrinatio religiosa*t ír le, amely a középkor legnépszerűbb zarándokhelyére, Krisztus sírjához vezetett. István király az ezredforduló táján a zarándokok számára már menedékhelyet építtetett Konstantinápolyban és Jeruzsálemben, ez a tény önmagában is jól mutatja, hogy reális esély volt arra, hogy a magyar zarándokok eljussanak a Szentföldre.²⁵ A fátimida uralom alatt álló Jeruzsálem az ezredfordulón azonban korántsem volt barátságos hely a keresztény zarándokok számára: 1009-ben az egzaltált lelkű Al-Hakim kalifa (996–1021) leromboltatta a Szent Sír templomot és kegyetlen pogromot indított a keresztények és zsidók ellen.²⁶ Csúpan 1017-ben engedélyezte újra a szabad vallásgyakorlatot, majd halála után megkezdődhetett a templom újjáépítése is, amikor 1027-ben VIII. Konstantin (1025–1027) bizánci császár egyezséget kötött az aleppói emírrrel.²⁷ Ebben a jelentős újjáépítési programba kapcsolódott be István is: a *Legenda maior*ban olvasható többek közt az is, hogy szerzetesház (monachorum cenobium) építtetett, az első ismert, jelentős szentföldi zarándoklat feljegyzése azonban Álmos hercegről (1170 k. – 1127) maradt fenn, aki 1107 körül járt itt – mialatt testvére, Könyves Kálmán (1095–1116) megfosztotta őt a dukátustól.²⁸ Miután az első kereszties háború (1096–1099) eredményeként a Bouillon Gottfried vezette csapatok 1099-ben bevették Jeruzsálemet, Európa többi országához hasonlóan Magyarországról is az eddiginél jóval nagyobb számú zarándok indult a szent városba, ezt jelzi az is, hogy egy magyar nemesasszony, Petronilla 1135-ben szállót vett kifejezetten a magyarországi zarándokok számára.²⁹ A Szentföld felé irányuló *peregrinatio maioresekről* ugyanakkor rendkívül kevés

²⁵ GYÖRFFY György, *István király és műve*, Bp., Gondolat Kiadó, 1977, 302.

²⁶ Menashe HAR-EL, *Golden Jerusalem*, Jerusalem, Gefen Publishing House, 2004, 37.

²⁷ GYÖRFFY, i. m., 303.

²⁸ *Legenda S. Stephanis Regis Maior*, szerk. BARTONIEK Emma = *Scriptores Rerum Hungaricarum*, szerk. SZENTPÉTERY Imre, Bp., Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica, MCMXXXVIII (1938), II, 386, KRISTÓ Gyula, *Magyarország története 895–1301*, Bp., Osiris Kiadó, 2007², 140.

²⁹ BALICS Lajos, *A Római katolikus egyház története Magyarországon*, Bp., Szent-István Társulat, 1890, 509.

hazai okleveles forrásanyaggal rendelkezünk, az Árpád-korból mindössze egy tucatnyi ilyen maradt fenn.³⁰

Amennyiben Eskandély Máté útját a 11. század első felére helyezzük az Inchofer-féle hagyomány szerint, úgy azt is megállapíthatjuk, hogy a Szent Sír megtekintéséhez 1009 előtt kellett megérkeznie, illetve két évtizeddel később, de még 1038, István halála előtt, mivel a legenda úgy írja, „Sub Stephano rege”, tehát István királysága idejében. Nem egyértelmű azonban ez a datálás még a magyarországi kútfők esetében sem, hiszen Hevenesi is, aki jobbra időrend szerint rendezi el az általa tárgyalt szenteket, Mátét Marchiai Szent Jakab (1394–1476) és Borgia Szent Ferenc (1510–1572) között szerepelteti. A *vita* szövege azonban nagyban támaszkodik a korábbi datálást feltételező textusokra, így nem implicit módon, ám akarva-akaratlanul mégis visszautal rájuk:

post illatum [...] in Hungariam Evangelii lumen, haustae veritatis agnitione impulsus Hierosolymam peregrinus discessit (azután [...], hogy [elérte] Magyarországot az Evangélium világossága, a megismert igazság arra ösztökölte, hogy Jeruzsálembe zarándokutat tegyen).³¹

Az utóbbi mondat így a kereszténység magyarországi térnyerésének idejére, tehát erre a korai időszakra céloz, és még inkább kétértelművé teszi a képet. Minekutána azonban a portugál források is a késő 14. századi elképzelés mellett teszi le a voksukat – amelyek a legrégebbi fennmaradt leírások –, érdemes ezzel a lehetőséggel is komolyan számolni, sőt talán ugyanannyira komolyan, mint a 11. századival.

Előképek

Mindenesetre az első biztosan megtörtént – magyarországi klerikus által tett – kínai utazás is a 14. században esett meg. Még ez a kijelentés is sarkít azonban kissé, minthogy Gregorius de Hungaria, azaz Magyarországi Gergely valójában egy pápai követség révén jutott el Khambalikba, amely várost ma már Pekingnek nevezik.³² Az avignoni pápaság idején, XII. Benedek pápa (1335–1342) legátusaként Gergely barát a firenzei születésű ferences rendi szerzetes, Giovanni de Marignoli (1342–1347) által vezetett küldöttség tagjaként 1341 vége és 1346

³⁰ CSUKOVITS Enikő, *Középkori magyar zarándokok*, Bp., MTA Történettudományi Intézete, 2003, 24.

³¹ HEVENESI, *Ungaricae Sanctitatis Indicia...*, i. m., 99.

³² SALÁT Gergely, „Budapesttől Pekingig: a magyar–kínai kapcsolatok múltja”, *Konfuciusz Krónika* 2009/2, III, 8.

között tartózkodott Khambalikiban, ahol személyesen is találkozott a kínai császárral. Az sem zárja ki Máté 14. századi missziójának lehetőségét, hogy Jeruzsálemet 1244-ben a keresztések végleg elvesztették, mivel a keresztény zarándokok a muszlim uralom alatt is látogathatták a várost.³³ Ekkorra már több, viszonylag sikeres térítés zajlott le Kínában: 1307-ben a ferences rendi Giovanni da Montecorvinót (1246–1328) Khambalik első érsekévé nevezte ki V. Kelemen pápa (1305–1314), 1326-ban pedig Odorico da Pordenone (1286 k.–1331) is ide érkezett, hogy „százakat térítsen meg a keresztény hitre”.³⁴ Odorico személye számunkra azért is említésre méltó, mivel ő Indián keresztül érkezett Kínába, hasonlóan Eskandély Mátéhoz.

Ezen tanulmány keretein belül azonban nem kívánok részletes missziótörténetet írni, mivel egyrészt ez nem is szükséges ide, másrészt ekvivalensen a felsorolt példából úgysem lehet biztos következtetést levonni Mátéra nézve – e tetszőlegesen kiragadott esetek fontosak azonban olyan szempontból, miszerint alátámasztják a lehetőségét annak, hogy Máté számára elméletileg szintén lehetséges volt eljutni Jeruzsálemen túl is, egészen Kínáig. Az előbb *ad exemplum* felsorakoztatott sikeres térítőutak viszont jórészt a mongol és egyéb népekre vonatkoztak. A Nyugat felé szövődő kapcsolatok erősödése mellett azonban a mongol Yuan-dinasztia hátoldalai sem voltak elhanyagolhatóak, amelyek idővel a további európai missziók térnyerésének megakadályozásához vezettek.³⁵ A mongolokkal szembeszegülő kínaiak ugyanis egyre inkább lázongani kezdtek a század közepén, majd miután 1362-ben megölték az utolsó katolikus püspököt is, a Ming-dinasztia uralomra jutásával kitiltották országukból a keresztényeket.³⁶ Máté lehetséges ekkori kínai utazása így azt is jelenthetné, hogy mégis eljutott keresztény hittérítő, már a 16. század előtt is Kínába, mivel ilyen esetről jelenlegi ismereteink szerint nem tudunk. Megjegyzendő azonban, hogy ez, az ország akkori, a keresztényekkel szembeni elzárkózását tekintve valóban határos lenne a csodával.

Nem véletlen továbbá az sem, hogy éppen a barokk idején találkozunk tucatnyi említésével a Magyarországról jött misszionáriusnak, hiszen éppen

³³ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez értelemszerűen nagyban visszavetette az eddigi növekvő tendenciákat, Róma pedig ennek a veszteségnek a révén jutott még számottevőbb szerephez a zarándoklatok úti céljai között. Vö. James HARPUR, *Sacred Tracks: 2000 Years of Christian Pilgrimage*, Berkeley–Los Angeles, University of California Press, 2002, 96.

³⁴ W. Scott MORTON–Charlton M. LEWIS, *China: It's History and Culture*, [H. n.], Lippincott & Crowell Publishers, 2004⁴, 120.

³⁵ POLONYI Péter, *Kína története*, Bp., Maecenas Könyvkiadó, 1994², 83.

³⁶ Jill N. CLASTER, *Sacred Violence: The European Crusades to the Middle East, 1095–1396*, Toronto, University of Toronto Press, 2009, 310.

ebben a korban élénkültek meg újfent a próbálkozások az „ázsiai pogányság” megtérítésére. Eskandély Máté a már említett pálos rend legitimációs törekvésein túl kitűnő előképként szolgálhatott a kora újkor elején fellépő hittérítők számára, más szempontból pedig a hazai történetírók eszközeként hangsúlyozta a középkori Magyar Királyság jelentékenységét is. A magyarországi misszionárius története több ponton is párhuzamba hozható Xavéri Szent Ferencével, aki a 16. század legismertebb és legnépszerűbb hittérítőjévé vált.³⁷ Mindketten Indiában és Kínában jártak, Európába pedig már sosem térhettek vissza. Ferenc a legrejtélyesebb európai nép, a baszkok leszármazottja volt, és ki tudja, hogy Máténak – amellet, hogy maga is rejtélyes alakká ködösült az évszázadok folyamán – származását tekintve nem voltak-e szintén baszk vagy valamilyen provanszál,³⁸ okszitán vidékről jött felmenői. *Escandeli*, írják a latin szövegek, amely nevet nem tudunk biztosan átírni magyarra, de a szó baszkul kis tölgyfát jelent, *escandol* az okszitánban pedig annyit tesz: balszerencse.³⁹

A hangsúly mindazonáltal a *Budensis civilisen* értendő, mivel Máté szülőföldje a középkori Magyar Királyság volt. Ázsia felé irányzott utazása egyben egy olyan hagyományt is felvillant, amelyre éppen szintén Julianus barát a legjobb példának a középkorból, mégpedig hogy Ázsia iránt valóban élt egyfajta el nem avuló érdeklődés a magyarok részéről. Azonban Eskandély Máté térítőútja – tekintetbe véve egy *ilyen* út nehézségeit, és az *ilyen* utak csekély számát – még az összeurópai viszonylatok tekintetében is jelentős tett volt, akár a 11., akár a 14. században élt.

Ha élt egyáltalán.

Felhasznált források

Acta SS. Andreae eremitaе, et Benedicti martyris, auctore Mauro Quinque-Ecclesiensi episcopo = *Acta Sanctorum Ungariae* ex Joannis Bollandi, Aliisque Scriptoribus excerpta, & Prologomenis, ac Notis illustrata, Semestre Secundum, Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, 1744, 75–77.

EGGERER, Andreas: *Fragmen panis corvi Protoeremitici...*, Wien, 1663.

³⁷ PUSKELY Mária, *A keresztény Európa szellemi gyökerei: Az öreg földrész hagiográfiája*, Bp., Kairosz Kiadó, 2004, 656.

³⁸ PÁMER László, „A remeteélet az egyházban, különösen hazánk földjén”, *Katholikus Szemle*, 1909/23, 809. *Tény, hogy provencei családból származott...* Pámer mindenképpen az utóbbi mellett foglal állást, noha semmivel sem indokolja meggyőződését.

³⁹ VOIGT, *i. m.*, 254.

- [HEVENESI, Gabriel]: *Ungaricae Sanctitatis Indicia. Sive brevis quinquaginta Sanctorum & Beatorum memoria Iconibus expressa, qui vel a Sede Apostolica, vel ab immortalibus temporis communi populi consensu, vel Scriptorum probatorum autoritate. A Divi Stephani Primi Regis tempore, in Ungaria viventes in Divorum census venerunt. Quibus accessit Appendix, in qua ordine Alphabetico plusquam ducenti alij Sancti & Beati in Ungariam vel nativitate, vel commoratione spectantes recensentur...*, Tyrnaviae, 1692.
- [HEVENESI Gábor]: *Régi Magyar Szentség, avagy Magyar-ország bódog emlékeztű ötven Szenteinek és Bóldoginak le-képzett élete, kik Sz. István Király idejében Magyar Országban vóltanak...*, Nyomtatott Hörman János által, Nagy-Szombatban, 1698.
- INCHOFER, Melchior: *Annales Ecclesiastici Regni Hvngariae, Posonii, 1795², I. Legenda S. Stephanis Regis Maior*, szerk. BARTONIEK Emma = *Scriptores Rerum Hungaricarum*, szerk. SZENTPÉTERY Imre, Budapest, Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica, MCMXXXVIII (1938), II, 377-392.
- LUCENA, Joannes: *Da Vida do Padre Francisco de Xavier*, Lisbon, Imprensa per Pedro crasbeeck, 1600.
- MENDES Pinto, Fernão: *The Travels of Mendes Pinto*, szerk., ford. Catz, Rebecca D., Chicago, University of Chicago Press, 1989.
- POLO, Marco: *The Travels of Marco Polo*, szerk. CORDIER, Henri, ford. Yule, Henry, Toronto, Courier Dover Publications, 1993, I.
- PRAY György: *Annales Regum Hungariae ab Anno Christi CMXCVII ad Annum MDLXIV*, Vindobonae, Typis Georgii Ludovici Schulzii, MDCCLXIII (1763), I.
- SZENTIVANYI, Martinus: *Curiosiora et Selectiora Variarum Scientiarum Miscellanea, Decadis Secundae*, Tyrnaviae, Typis Academicis, per Ioan. Adamum Friedl., MDCLXXXI (1691), I.
- WALLASZKY, Paullus: *Conspectus reipublicae Litterariae in Hungaria*, Budae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1808.

Felhasznált szakirodalom

- BALICS Lajos: *A Római katolikus egyház története Magyarországon*, Bp., Szent-István Társulat, 1890.
- BÉKESI Emil: „Magyar írók az Árpádházi királyok korában”, *Katholikus Szemle*, 1896/10, 722–743.
- CLASTER, Jill N. : *Sacred Violence: The European Crusades to the Middle East, 1095–1396*, Toronto, University of Toronto Press, 2009.
- CSUKOVITS Enikő: *Középkori magyar zarándokok*, Bp., MTA Történettudományi Intézete, 2003.
- GOMBOS Albin: *Catalogus Fontium Historiae Hungariae*, Bp., MCMXXXVII (1937), I.
- GYÖRFFY György: *István király és műve*, Bp., Gondolat Kiadó, 1977.
- HAR-EL, Menashe: *Golden Jerusalem*, Jerusalem, Gefen Publishing House, 2004.
- HARPUR, James: *Sacred Tracks, 2000 Years of Christian Pilgrimage*, Berkeley–Los Angeles, University of California Press, 2002.
- JAYNE, Kingsley Garland: *Vasco de Gama and His Successors 1460 to 1580*, Whitefish, Kessinger Publishing, 2004 (1910).
- KISZELY István: *A magyar nép őstörténete*, Bp., Magyar Ház Kiadó, 2001.
- KRISTÓ Gyula: *Magyarország története 895–1301*, Bp., Osiris Kiadó, 2007².
- MORTON, W. Scott – M. Lewis, Charlton: *China: It's History and Culture*, [H. n.], Lippincott & Crowell Publishers, 2004⁴.
- PÁMER László: „A remeteélet az egyházban, különösen hazánk földjén”, *Katholikus Szemle*, 1909/23, 802–821.
- POLONYI Péter: *Kína története*, Bp., Maecenas Könyvkiadó, 1994².
- PUSKELY Mária: *A keresztény Európa szellemi gyökerei: Az öreg földrész hagiográfiája*, Bp., Kairosz Kiadó, 2004.
- PUSKELY Mária: „Virágos kert vala híres Pannónia...”: *Példaképek a magyar múltból X–XVII. század*, Ameko Kiadó, Budapest, 1994.
- SALÁT Gergely: „Budapesttől Pekingig: a magyar–kínai kapcsolatok múltja”, *Konfuciusz Krónika*, 2009/2, III, 8–11.
- VÉGH András: „Buda” = *Medium Regni, Középkori magyar királyi székhelyek*, Bp., Nap Kiadó, 2004², 163–199.
- VOIGT Vilmos: „Theatrum Borghesianum” = *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*, szerk. BARTÓK István – CSÖRSZ RUMEN István – JANKOVICS József – SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, rec.iti, Budapest, 2011, LX, 253–259.

Tartalomjegyzék

„KÖZEL”

HEVESI KRISZTINA: Mereruka vezír masztabájának mozgásábrázolásai. A 13-as kamra reliefjei.....	9
TAKÁCS DÁNIEL: III. Mereszanh sírja és környezete.....	27
KÖVI FRANCISKA: Kopt kolostori művészet: a Vörös és a Fehér kolostor.....	47
SUSÁNSZKI JUDIT: Pokoli történetek. Bibliai útikalauz a síron túl.....	59
GYÖNGYÖSI CSILLA: Az egyistenhit megvallásáról (tawhīd) szóló hadísz- gyűjtemény ismertetése Buḥāri <i>Ṣaḥīḥ al-Buḥāri</i> című művéből.....	69
SZÁLKAI KINGA: Politikai iszlám: Alternatíva Közép-Ázsia számára?.....	79
BAGYINKA KRISZTINA: Törökország új önmeghatározása. Az új török külpolitika.....	89

„TÁVOL”

NYESTE ZSOLT: A kauzalitás szerepe a <i>Gendzsi monogatariban</i>	101
SZÁJLI KRISZTINA: Edogawa Ranpo és a japán detektívregény.....	119
SÁGI ATTILA: A nyelvi sztenderdizációs folyamatokat elősegítő és gátló tényezők Japánban a XX. században.....	131
SÁNDOR ANGELIKA: Amit az udvariasságmélet nem tud.....	143
FÜREDI CSILLA: Személyes névmások, személyre utaló szavak a japán genolektusokban.....	151
LÁZÁR MARIANNA: Az ókori kínai és japán bronztükrökön megjelenő Négy Égtájór kultusza.....	161
VÖRÖS ERIKA: Hegy a világban, világ a hegyben. A szakrális világ földi megnyilvánulása a japán eszmerendszerben.....	171
DEÁK BORBÁLA ZSUZSANNA: A nevári buddhizmus sajátos arca.....	187
DÓBER ÁGNES: Felhők és vérpoklok. A nőkről alkotott kép a vallásban a premodern Japánban.....	195
SINKA ZSÓFIA: Távoli Szépségek. Kisaengek.....	205
KÁPOLNÁS OLIVÉR: Dzsingisz kán visszatérése.....	217

„KAPCSOLATOK”

HARTYÁNDI MÁTYÁS: Az emberi test a korai kínai bölcseletben.....	225
BARTÓK ANDRÁS: Fortélyok és táblajátékok. A kelet-ázsiai és a nyugati stratégiai kultúra.....	233
ILKÓ KRISZTINA: Eskandély Máté. Egy középkori magyarországi remete Kínában?	243
TAKÓ FERENC: Érvek, technikák, autoritások. Matteo Ricci <i>Tianzhu</i> <i>shiyijének</i> érvelési módszeréről.....	255
HANÁK JÁNOS: Christovão Ferreira két arca	271
CSONTOS SÁRA: A magyar ősköltészet keleti kapcsolatai.....	281
KONTSEK ANDRÁS: A jogaszövegek magyar nyelvű interpretációi.....	289
DOMA PETRA: Japán Shakespeare?	299
DÉNES MIRJAM: Japonizáló díszletek, jelmezek és a tradicionális japán művészet kapcsolatai. Tervezők, források, látásmódok	305
SEBESTYÉN DÓRA: Japán békeszerződés, 1951.....	327
MUSZKA KATALIN: <i>Koryo Saram</i> : A Közép-Ázsiába deportált koreaiak története	337
CSENDOM ANDREA: A Japánban élő koreai kisebbség, <i>a zainichi</i> „probléma”. Félreértések a koreai betelepülések kapcsán és napjaink generációs problémái.....	347